Magyar európaiság, avagy a körülmények hatalma

Ma a jelszó „visszatérni Európába". De hát mikor nem éltünk mi magyarok Európában? Inkább így kellene kérdezni: melyik és milyen Európában éltünk? A történelemben eddig még soha nem volt egységes Európa. Szücs Jenő kontinensünk három régiójáról szóló gondolatébresztő tanulmányában még csak Nyugat-, Közép- és Kelet-Európát különböztette meg, azóta még több Európáról beszélünk. Mi a sok Európa közül abba tartozunk, amely földrészünk közép és keleti része között helyezkedik el, itt voltunk európaiak.

Akik ma a „visszatérést" emlegetik, azt a vágyat fejezik ki, hogy zárkózzunk fel a kontinens fejlettebb részéhez, *Nyugat- vagy legalább Közép-Európához. Ez a vágy nem új, több mint ezeréves: a nyugati kereszténység elfogadása óta minden haladni akaró magyar ezt fogalmazta meg, s nem kevesen valóságos sziszifuszi erőfeszítéseket tettek, hogy ez be is teljesüljön. Voltak időszakok, amikor úgy tűnt, hogy közel kerültünk a célhoz, de ezek múlékonyaknak bizonyultak, részben belső, de még inkább külső körülmények miatt. Az elmaradottságot ugyanis nemcsak a belső maradiság konzerválta, hanem olyan hatalmi tényezők is, amelyek kívülről akadályozták a haladást.*

Hogy mit gondoltak minderről a 20. század magyarjai, azt olvasni lehet a néhány évvel ezelőtt megjelent Helyünk Európában *című gyűjteményben (melyet Ring Éva válogatott és szerkesztett, s a Magvető 1986-ban adott ki). A tanulmányok, nyilatkozatok, viták sokoldalúan vizsgálják a magyarság kapcsolatait, nem is általában egész Európával, hanem mindenekelőtt azzal a régióval, amelyben éltünk és élünk, a Duna-tájjal (magam 1946-ban a* Valóság *című folyóiratban* Dunatáji valóságról *értekeztem). Ez látszott akkor igazán egzisztenciális kérdésnek, bár természetesen senki sem feledkezett meg a régió határain kívül létező nagyhatalmakról. A két világháború között a hivatalos politika és ennek hatására a közvélemény jó része is magyar szupremáciáról vagy legalábbis kultúrfölényről álmodozott, a haladó irányzatok azonban az egyenlő jogú népek közötti kölcsönös előnyöket nyújtó együttműködést keresték. Sok reménység csalattatott meg az elmúlt fél évszázadban, mégis azt kell mondani, hogy amikor Európáról beszélünk, a* mi régiónkból kell kiindulnunk *és a felzárkózásnak közös útjait kell keresnünk.*

Van ennek a kérdéskörnek egy másik vonatkozása is, amiről kevesebb szó esik, s ez az, hogy Európa más régiói, és különösen fejlettebb részei, milyen magatartást tanúsítottak irányunkba a történelem folyamán. Azt a célt tűztük magunk elé, hogy egy tanulmánysorozatban bemutatjuk a hatalmi viszonyok alakulását a kontinensen, s ezek hatását a magyar és a régióbeli fejlődésre. Mennyire hátráltatták vagy

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

segítették azt? A partikuláris érdekek jobban érvényesültek-e mint a közös érdek? A magyar politika felismerte-e más régiók fejlődési tendenciáit? Fel tudta-e ezeket használni? Befolyásolni tudta-e azokat? Európa a kölcsönhatások szövevényes folyamatában alakult és alakul, *s ez vonatkozik még a közelmúltra is, amikor úgy tűnt, hogy a kontinens kettészakadt és teljesen különböző orientációkat követ.*

Ez alkalommal két tanulmányt közlünk egy olyan korszakról, amelyben a magyar politikának választania kellett a nagyhatalmak között. Nem önkéntes választásról volt szó: az Oszmán Birodalom katonai hatalma kényszerítette ki azt egy ellenállásra már nem képes országban. Választani kellett a török függőség vagy a Habsburg Birodalom között, *szüntelenül keresve a függetlenség lehetőségét. Mekkora volt a magyar politika mozgástere és ezt hogyan használta fel? A magyar kérdés körül hogyan ütköztek össze a különböző hatalmi érdekek? Mennyire meghatározók voltak a belső és a külső körülmények? Ezekre a kérdésekre a tanulmányok a választ az Oszmán Birodalom magyarországi terjeszkedésének elején és végén keresik, mégpedig komplex módon, a gazdasági, társadalmi és kulturális helyzetet tekintetbe véve, de különös módon vizsgálva a külkapcsolatok alakulását, amelyeknek ebben a korban meghatározó befolyásuk volt.*

Köpeczi Béla

Barta Gábor

A KOMPROMISSZUMOK ÉS KOLLABORÁCIÓK KORA: a 16. század

A néhai Mátyás király idején még oly hatalmasnak tűnő középkori magyar királyság a 16. század első éveiben válságtüneteket mutat föl. A királyi kincstár jövedelmei harmadukra, negyedükre zuhannak, a királyi zsoldossereg eltűnt, a hathatós kormányzást váltakozó összetételű politikai klikkek egyre gyakoribb viszálykodása akadályozza, a külügyekben pedig látványos tekintélyvesztés következik be. Mátyás hódításai közvetlenül halála után elvesztek, a Jagellók Magyarországa pedig egyre nehezebben tud kapcsolatot tartani fontos szomszédaival: Lengyelországgal, a Német Birodalommal, Velencével. A hajdan Franciaországig, Burgundiáig terjedő kapcsolatrendszer már nem volt több szép emléknél.

A hanyatlás látható jeleit sokféleképpen szokás magyarázni, abban azonban szinte minden eddigi értékelés egyetértett, hogy az országot ez a folyamat juttatta el történelme egyik legnagyobb katasztrófájához: a mohácsi vészhez s az azt követő darabokra hulláshoz.

S hogy miért következett be mindez? Mert az elnyomott népnek nem volt hazája, s ezért nem is védte azt meg; mert a rendi jogokat követelő köznemesek botrányos országgyűléseiken lehetetlenné tették a normális kormányzást; mert az arisztokrácia határtalan önzésében elárulta az országot; mert a nemesek és a főurak képtelenek voltak valamiféle „nemzeti egyetértésre"; mert az uralkodó osztály politikailag és morálisan mélypontra züllött; mert II. Ulászló király, a népmesék „Dobzse Lászlója" tehetetlen bábember volt, fia, II. Lajos